

Studie Water, klimaat en milieumigraties

Redactie:

Elodie Mertz – Protos ngo

Nalezen en verrijking:

Marc Despiegelaere – Protos ngo

Ellen Desmet – Mensenrechten, Universiteit Gent / Universiteit Antwerpen

Samuel Lietaer – ULB, Institut de Gestion de l'Environnement et d'Aménagement du Territoire

November 2017

protos
alles begint met water

Studie

Water, klimaat en milieumigraties

1. Inleiding

Het verband tussen de degradatie van het milieu en de migratiestromen wordt sinds de jaren 1970 vermeld. Maar pas toen de risico's verbonden met de klimaatverandering zich veralgemeenden, kwam het probleem van de milieumigraties op de agenda van de politici en trok het de aandacht van de onderzoekers, de media en de publieke opinie. Terwijl de kwetsbaarheid van bevolkingsgroepen is toegenomen wegens de demografische druk en de toename van de armoede, verhoogt de klimaatverandering de natuurlijke risico's¹.

Volgens het Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen van de Verenigde Naties (UNHCR) zouden tussen 2008 en 2013 ongeveer 165 miljoen mensen ontheemd geweest zijn ten gevolge van een natuurlijke catastrofe². Het jaarlijks rapport *Global Estimates* van de *Norwegian Refugee Council* (Noorse Raad voor de Vluchtelingen) stelde dat "in 2014, 17,5 miljoen mensen hun huis moesten ontvluchten ten gevolge van rampen veroorzaakt door klimaateffecten zoals overstromingen en stormen, en 1,7 miljoen ten gevolge van geofysische risico's zoals aardbevingen³". Vandaag zijn er dubbel zoveel ontheemden in de wereld ten gevolge van het klimaat als in de jaren 1970, en dit cijfer is minstens gelijk aan het aantal gedwongen migraties ten gevolge van oorlogen en geweld⁴. Deze cijfers van de Noorse Raad tellen echter niet al de ontheemden mee door een langzame degradatie van hun milieu.

"De klimaatverandering verhoogt de factoren van instabiliteit in reeds fragiele streken, door de spanningen die ze meebrengt rond de natuurlijke bronnen en grondgebieden."⁵ Volgens de *United Nations Convention to Combat Desertification* (UNCCD) speelden in 2007 80% van de belangrijkste gewapende conflicten zich af in droge en kwetsbare ecosystemen⁶.

1) GEMENNE François (onderzoeker van het Institut du Développement durable et des Relations internationales (IDDRI); Maître de conférences à Sciences Po Paris), *Migrations et climat. Quel enjeu pour l'Europe?*, sur La documentation Française, 12/04/2010, cf. <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/pages-europe/d000528-migrations-et-climat-quel-enjeu-pour-l-europe-par-francois-gemenne/article>

2) De natuurrampen en de klimaatverandering vormen een groeiende bezorgdheid. Sinds 2009 zou per seconde 1 persoon verplaatst zijn door een natuurramp, met een gemiddelde van 22,5 miljoen verplaatste personen ten gevolge van klimaatgebeurtenissen sinds 2008 (Observatoire des situations de déplacement interne (IDMC), 2015). <http://www.unhcr.org/fr/environnement-catastrophes-naturelles-et-changement-climatique.html>

3) Global Estimates 2015: *People displaced by disasters*, persbericht, juli 2015, cf. <http://www.internal-displacement.org/assets/library/Media/201507-globalEstimates-2015/20150717-GE2015-Press-release-FR-v1.pdf>

4) EU Logos Athéna (Observatoire européen de l'Espace de liberté, de Sécurité et de Justice au service des citoyens), *Changement climatique, un autre regard sur les migrations*, <http://euodroits.files.wordpress.com/2015/10/dossiers-eu-logos-changement-climatique.pdf>, december 2015, p.27.

5) Ministère des Affaires étrangères et européennes français, publiée dans le JO, Sénat 10 novembre 2011, p.2856. Cf. <http://www.senat.fr/questions/base/2011/qSEQ110719469.html>

6) http://www.unccd.int/Lists/SiteDocumentLibrary/Publications/final%20security%20FRE18_03_14%20lowres.pdf

De voorspellingen over het aantal mensen dat tegen 2050 getroffen zal worden door de klimaatverandering variëren van 25 miljoen tot 1 miljard; 200 miljoen is het meest geciteerde getal⁷. Ondanks een wijdverbreid gevoel van onzekerheid, zullen Europa en, a fortiori, de ontwikkelde landen geen plotse toevloed kennen: de bewegingen van bevolkingen zullen langzaam toenemen en de meeste migranten zullen in hun streek blijven⁸.

1.1. DE IMPACT VAN DE KLIMAATVERANDERING

Men kan de impact van de klimaatverandering opdelen volgens drie grote assen⁹.

a. Verhoogde intensiteit en frequentie van natuurrampen = extreme klimaatgebeurtenissen

Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) "zijn de natuurrampen te wijten aan de weersomstandigheden meer dan verdrievoudigd sinds de jaren 1960. Ieder jaar hebben die rampen meer dan 60.000 doden veroorzaakt, vooral in ontwikkelingslanden"¹⁰. En zo is vandaag de kans om ontheemd te worden door een ramp 60% hoger dan 45 jaar geleden.¹¹ "Men schat dat sinds 2009 zich één persoon per seconde moet verplaatsen ten gevolge van een natuurramp, met gemiddeld 22,5 miljoen ontheemden als gevolg van klimaatveranderingen sinds 2008".¹²

De zuiderse landen lijden in verhouding het meest onder de risico's van de natuur en het Aziatisch continent is het meest getroffen¹³. "Azië, dat 60% van de wereldbevolking telt en 16,7 miljoen ontheemden, was in 2014 goed voor 87% van het totaal aantal ontheemden op wereldniveau"¹⁴.

Naast de geografische ligging verklaren nog andere factoren het feit dat bepaalde landen erger getroffen worden dan andere. "De miljoenen levens verwoest door rampen zijn ook vaker het gevolg van slechte infrastructuur en inadequate politiek dan van de natuurkrachten. [...] Een overstroming is op zichzelf geen ramp maar wordt er één wanneer de getroffen personen onvoorbereid en onvoldoende beschermd zijn"¹⁵. (Zie ook 1.3. Klimaatverandering: een wereldwijde uitdaging, maar met lokale impact.)

7) LACZKO Frank and AGHAZARM Christine, *Migration environment, and climate change: assessing the evidence*, IOM (International Organization for Migration), Genève, 2009, p.5, cf. http://publications.iom.int/system/files/pdf/migration_and_environment.pdf. Het cijfer van 200 miljoen wordt vermeld in STERN N., 2006 *Stern Review on the Economics of Climate Change*, HM Treasury, London. François Gemenne preciseerd: " le nombre de migrants environnementaux dépend très largement de la définition qu'on en donne: plus la définition est large, plus les chiffres sont importants " en wijst er op dat deze cijfers vooral dienen " à attirer l'attention du public sur les effets dévastateurs du réchauffement global ". Geciteerd in CIRE, *Les migrants de l'environnement. Etats des lieux et perspectives*, juni 2010, p.17.

8) 11.11.11., *Klimaat en Migratie*, kadertekst, 2013, p.3. "Where movement away from homelands was taken in response to worsening impacts of climatic variability, such movement was only taken as a measure of last resort and only after all efforts to adapt to the changing conditions had been exhausted." Cf. UNU-EHS, No.1 / juni 2012, p.12.

9) Classificatie overgenomen uit EU Logos Athéna, op.cit., pp.13-14.

10) OMS, *Changement climatique et santé*, Aide-mémoire n°266, juin 2016. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs266/fr/>

11) Global Estimates 2015, op.cit.

12) UNHCR, *Environnement, catastrophes naturelles et changement climatique*, Cf. Observatoire des situations de déplacement interne (IDMC), 2015. <http://www.unhcr.org/fr/environnement-catastrophes-naturelles-et-changement-climatique.html>

13) GEMENNE François, op.cit.

14) Global Estimates 2015, op.cit.

15) Jan EGELAND, Secretaris-generaal van de Norwegian Refugee Council (NRC), geciteerd in Ibid.

b. Stijging van het waterpeil van de zeeën (verdwijnen van land, verzilting van gronden en aantasting van het grondwater)

Volgens het *Intergovernmental Panel on Climate Change* (IPCC) is het peil van de zeeën met 17 cm gestegen in de loop van de 20^e eeuw¹⁶. In augustus 2015 meldde de NASA dat de zeespiegel gemiddeld met 8 cm gestegen was gedurende de periode 1992-2015, met lokale uitschieters tot 25 cm¹⁷. De wetenschappers herzien hun voorspellingen in elk nieuw rapport. “De stijging van het waterpeil voor de periode 2081-2100 ten opzichte van de periode 1986-2005 varieert - afhankelijk van het scenario - tussen 26 à 55 cm en 53 à 98 cm. Deze stijging zal niet eenvormig zijn, maar zal 95% van het oceanoppervlak treffen tegen 2100.”¹⁸ Men voorspelt bovendien “dat de Groenlandse ijskap verder zal afsmelten en zo zal blijven bijdragen aan de verhoging van het zeepeil vanaf 2100”¹⁹.

En dit is zonder de daling van de aardbodem in rekening te brengen door overexploitatie van de bodem en van het grondwater in vele dichtbevolkte streken op aarde.

Dit alles is des te zorgwekkender omdat de kustzones het dichtst bevolkt zijn en grote metropolen vaak aan zee liggen. Meer dan 20% van de wereldbevolking leeft op minder dan 1 meter boven het zeeniveau en een groot deel van die bevolking woont in een stad: van de 70 steden met meer dan 1 miljoen inwoners liggen er 42 aan zee²⁰. Hier schuilt een risico op enorme verwoestingen. Bovenop het eigenlijk verlies aan land bestaat er ook een risico op verlies aan haveninfrastructuur; ook petroleumraffinaderijen liggen immers dikwijls aan de kust of in de delta's van rivieren²¹. De eilandstaten zoals de archipels Kiribati en Tuvalu in de Stille Oceaan of de Maldiven in de Indische Oceaan zijn eveneens bedreigd door de stijging van het zeewater, en dan noemen we er maar enkele.

c. Stijging van de temperatuur en verstoring van de regenseizoenen

Van januari tot juni 2016 steeg de temperatuur aan het aardoppervlak en van de oceanen met 0,2° Celsius boven het record van 2015, zo meldde het Amerikaans Agentschap voor Oceanen en Atmosfeer (NOAA). Ieder jaar wordt het record van het jaar ervoor gebroken. Deze opwarming wordt geïllustreerd in de video van de NASA die de klimaatopwarming toont sinds 1880²².

16) http://www.ipcc.ch/publications_and_data/ar4/wg1/fr/faq-5-1.html

17) <http://www.jpl.nasa.gov/news/news.php?feature=4700>

18) http://www.belspo.be/belspo/brain-be/international/IPCC/130927_IPCC%20AR5%20SPM1%20key%20messages%20FR.pdf
In zijn 5^e Rapport, gaat het IPCC uit van een stijging van het zeewaterpeil tussen 26 en 82 cm tegen 2100. http://www.unccd.int/Lists/SiteDocumentLibrary/Publications/2015_migration_in_response_to_environmental_change_5isi_en.pdf

19) http://www.ipcc.ch/publications_and_data/ar4/wg1/fr/spmsspm-6.html

20) <http://environment.harvard.edu/node/3272>

21) EU Logos Athéna, op.cit., p.13.

22) <http://www.youtube.com/watch?v=WtPkFBbJLMg>

Ten gevolge van deze temperatuurstijging (en een slecht beheer) zal de waterschaarste toenemen. “Tegen 2050 zal meer dan 40% van de wereldbevolking leven in gebieden gekenmerkt door *severe water stress*.”²³

Monique Barbut, UNCCD-directeur, merkt op dat 13% van de mensen die een gebied verlaten, dat doen om redenen van extreme droogte²⁴. Of nog, ongeveer 80% van de totale wereldbevolking is reeds onderhevig aan *water-onzekerheid* (beschikbaarheid t.o.v. vraag, vervuiling)²⁵. Een vicieuze cirkel kan ontstaan: “De waterstress kan de reden zijn waarom mensen vluchten, maar kan ook een gevolg zijn van de migratie van groepen mensen, die op hun beurt extra druk leggen op de watervoorziening in de streken waar ze terecht komen”²⁶. Deze druk op het water merkt men ook bij interne migraties omwille van klimaatveranderingen. Door de rurale exodus kennen de overbevolkte stedelijke gebieden diverse watergerelateerde problemen zoals waterbevoorrading, kwaliteit van het water, behandeling van het afvalwater, enz.

Haiti, na de orkaan Matthew in oktober 2016.

23) OECD Studies on Water, *Water and climate change adaptation. Policies to navigate uncharted waters*, 2013, p.9.
Cf. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oe.cd/environment/water-and-climate-change-adaptation_9789264200449-en#.V8V99IVOIdU

24) UNCCD, *Desertification: The Invisible Frontline* (UNCCD, Germany, 2014).

25) VÖRÖSMARTY et al., 2010 vermeld in Partenariat français pour l'eau, *Enseignements du GIEC: l'adaptation du secteur de l'eau aux changements globaux et climatiques*, december 2014, p.7.

Cf. <https://www.mo.be/reportage/de-ha-tiaanse-exodus-door-latijns-amerika-naar-de-vs>

26) *L'eau et l'emploi, rapport mondial des Nations Unies sur la mise en valeur des ressources en eau*, 2016, p.29.

Cf. <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002441/244163f.pdf>

“Het *Scénario de référence des Perspectives de l'Environnement* (referentiescenario over de milieuvooruitzichten) gepubliceerd in 2012 door de OESO voorziet een toenemende druk op de beschikbaarheid van zoet water tegen 2050; 2,3 miljard personen méér dan vandaag (meer dan 40% van de wereldbevolking) zullen moeten leven in streken met een verhoogde waterstress, namelijk in Noord-Afrika en in Zuidelijk Afrika, alsook in Zuid-Azië en Centraal-Azië.”²⁷ Hoewel men voorspellingen altijd moet relativeren (berekeningwijze, graad van zekerheid, enz.), lijkt het toch dat “[...] streken die nu dor of semi-aride zijn, waarschijnlijk de kwetsbaarste zullen zijn voor een verhoogd droogterisico”²⁸.

CNCD-11.11.11 vat heel goed het domino-effect samen van een stijging van de temperatuur en een tekort aan water. “In Sub-Sahara-Afrika zullen tegen het einde van deze eeuw, in een wereld met een temperatuurstijging van +4°C, streken onbewoonbaar worden, zoals in Senegal. Men voorspelt dat daar in bepaalde gebieden de temperaturen zullen schommelen tussen 42° en 54°C. De droogte zal vooral het Sahel-gebied treffen. Ethiopië, Soedan en Mozambique worden voor Afrika beschouwd als landen met een extreem risico. De waterschaarste leidt tot een verslechtering van de grondkwaliteit. Dit leidt op zijn beurt tot een verhoging van de voedselonzekerheid - in West-Afrika leeft 80% van de bevolking van de landbouw. Waar de droogte een negatieve impact heeft op het rendement in de landbouw en bijgevolg op de financiële inkomsten van families in rurale gebieden, ziet men bovendien dat bij langdurige perioden van droogte de scholingsgraad afneemt, vooral bij de meisjes.”²⁹

27) Ibid., p.22. Het referentiescenario van de OESO geeft de tendensen gebaseerd op lineaire groei.

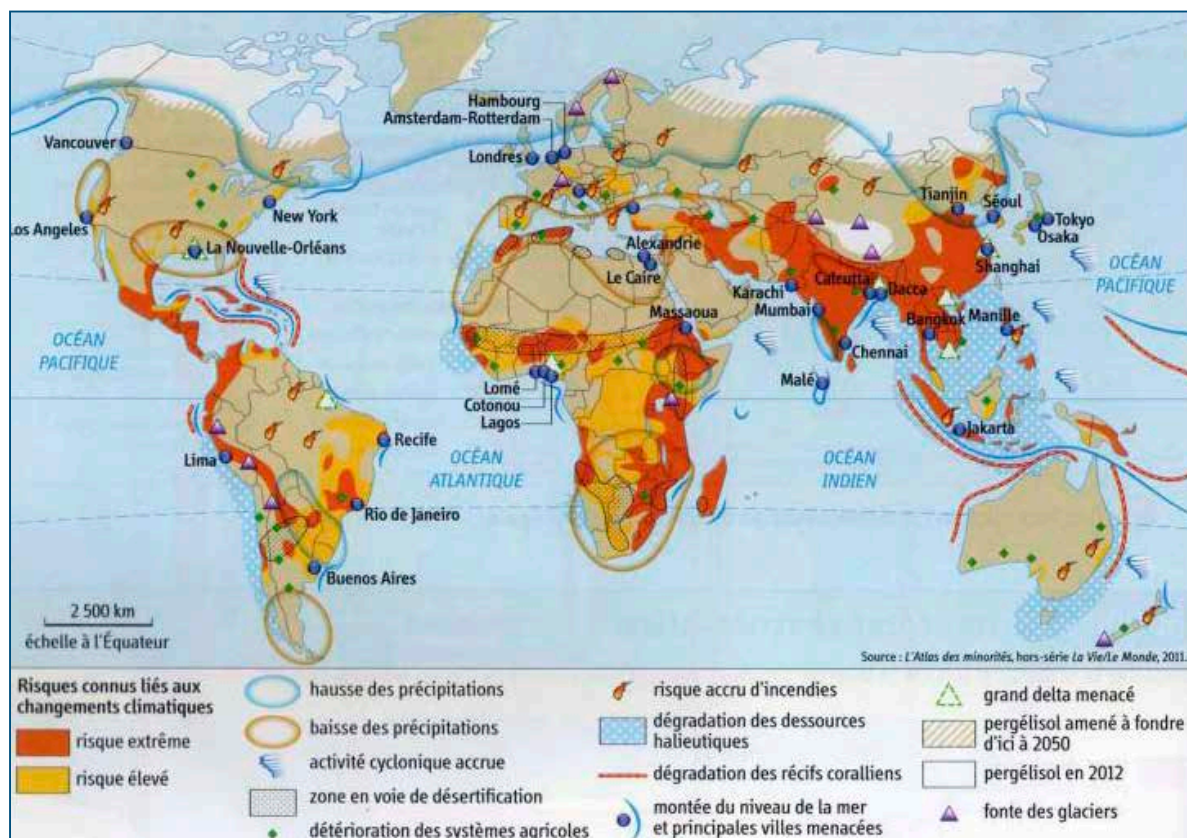
28) Ibid p.24.

29) CNCD 11.11.11, *Les migrations environnementales. Etats des lieux et recommandations*, 2013, p.7.

1.2. DE GEBIEDEN MET HET GROOTSTE RISICO

De *Climate Change Vulnerability Index*³⁰ heeft de landen gerangschikt volgens hun kwetsbaarheid bij klimaatverandering; de eerste 16 staan in de categorie *extreme risk*: Bangladesh (1), Indië (2), Madagaskar (3), Nepal (4), Mozambique (5), de Filippijnen (6), Haïti (7), Afghanistan (8), Zimbabwe (9), Myanmar (10), Ethiopië (11), Cambodja (12), Vietnam (13), Thailand (14), Malawi (15), Pakistan (16).

Als je de kaart van de zones onderworpen aan terugkerende klimaateffecten samenlegt met de kaart van sterke kwetsbaarheid en die van het weerbaarheidsniveau, dan kan je de zones met een grote kans op migratie in kaart brengen: vandaag leeft meer dan één persoon op twee in een zone met een grote waarschijnlijkheid op een migratie wegens een natuurramp. Deze zones bevinden zich hoofdzakelijk in Azië en Afrika.

Bron: <https://europe-liberte-securite-justice.org/2015/10/10/le-changement-climatique-a-lapropche-de-la-cop21-un-autre-regard-sur-les-migrations-le-changement-climatique-a-lorigine-immediate-des-migrations-reponse-entre-adaptation-et-rei/>

30) Volgens Maplecroft worden de landen met de grootste risico's gekenmerkt door een hoge armoedegrade, dichtbevolkte gebieden en blootstelling aan klimaatgebonden gebeurtenissen; ze zijn ook afhankelijk van landbouwgrond die blootstaat aan overstromingen en droogte. Afrika is goed vertegenwoordigd in deze groep, met 12 van de 25 landen met het hoogste risico. Cf. <https://europe-liberte-securite-justice.org/2015/10/10/le-changement-climatique-a-lapropche-de-la-cop21-un-autre-regard-sur-les-migrations-le-changement-climatique-a-lorigine-immediate-des-migrations-reponse-entre-adaptation-et-rei/>

GEVALSTUDIE HAÏTI³¹

Klimaatvariabiliteit en degradatie van de natuurlijke rijkdommen

Haïti is historisch gezien onderhevig aan klimatologische grillen te wijten aan zijn geografische ligging maar ook door zijn steile reliëf. De overexploitatie van de natuurlijke rijkdommen en het verkeerd landgebruik hebben de status van *permanente*³² kwetsbaarheid van het land voor de gevolgen van de klimaatverandering versterkt. Het land kent zowel plotse natuurrampen (stormen, cyclonen, aardbevingen) als langzame processen zoals plattelandsvlucht, sterk toegenomen verstedelijking, ontbossing en droogte. De schaarse watervoorraden zijn vervuild, de stroombekkens worden aangetast door aardverschuivingen, die zelf o.a. veroorzaakt worden door de intensieve ontbossing, door niet-georganiseerde uitgebate steengroeven en door een intensieve en slecht beheerde landbouw.

© Dieter Telemans

Het Haïtiaanse landschap in Moustique.

31) Tekst geschreven op basis van het document *Défis, enjeux et politiques: migrations, environnement et changements climatiques en Haïti*, document voorbereid voor het IOM door Hancy Pierre, oktober 2015.

32) Haïti is het meest kwetsbare land van Latijns-Amerika en de Caraïben volgens de Index van kwetsbaarheid (World Risk Index, WRI) van de Universiteit van de Verenigde Naties (UNU-EHS Institute for Environment and Human Security, 2014) en het Duitse BEH (Bündnis Entwicklung Hilft). Het is ook het 2e meest kwetsbare land van de gehele wereld en één van de 15 eerste landen die adaptatiecapaciteit ontberen (BEH en UNU-EHS, 2014). Haïti heeft de hoogste kwetsbaarheid t.o.v. cyclonen (waarde van de index 12,9) onder de kleine eilandstaten in ontwikkeling (UNDP 2004). Gemiddeld telt men grote catastrofe zoals een cycloon, overstroming of droogte om de 5 à 7 jaar en een internationaal erkende ramp om de 2 jaar (FNUAP, 2010). Voor meer volledige referenties, zie het document van de IOM.

Een grote uitdaging voor Haïti is het behoud van de zoetwatervoorraden die aan meerdere gevaren blootstaan: vervuiling door stormen en verzilting, de zeer steile hellingen die in combinatie met de ontbossing het regenwater snel naar de oceaan laten terugvloeien³³, het stijgen van het zeeniveau. Nochtans is de milieuwetgeving op papier in Haïti goed, maar weinig ervan wordt toegepast, door een gebrek aan coördinatie tussen de bevoegde diensten.

Als resultaat van dit alles kent het land zowel belangrijke interne migratie, met een plattelandsvlucht naar de stedelijke agglomeraties³⁴ of plotselinge vluchtelingenstromen na een natuurlijke ramp, als belangrijke externe stromen naar elders. Doordat een groot aantal gekwalificeerde jonge arbeiders vertrekken, is de Haïtiaanse emigratie meer dan 20 keer groter dan de immigratie. Veel Haïtiaanse migranten proberen de Verenigde Staten te bereiken, niet wetend dat de Amerikaanse overheid hen meestal zal uitwijzen³⁵. Om er te geraken passeren ze via Zuid-Amerika (o.a. via Brazilië en Mexico) waar zij soms maanden vast zitten.

“De Haïtiaanse situatie is een duidelijk voorbeeld van de scheve relatie tussen ecologie en politiek en toont de link aan tussen degradatie van het milieu en interne en externe migratie.”³⁶

Getuigenis

Bruno Déroy, 46 jaar, is afkomstig van Mole St Nicolas, één van de droogste streken van Haïti. Hij emigreerde in 1993 naar Frankrijk en vertelt: “De jaren 1990 werden gekenmerkt door een nooit gekende droogte in Haïti. Daardoor brak een hongersnood uit die de hele bevolking van deze streek zeer hard trof. De enige uitweg, vooral voor jongeren, was in hachelijke omstandigheden over zee vluchten. Het bootje waarmee ik reisde kwam aan in een haven van Frans Guyana. Ik verbleef er ongeveer 6 jaar. In die tijd leerde ik een beroep in de bouw en verkreeg ik het Guyaans staatsburgerschap. Dit statuut liet me toe, deze keer legaal, mijn reis verder te zetten en mij in Frankrijk te vestigen waar ik mijn gezin stichtte. Ik kan niet alleen mijn familie in Frankrijk onderhouden maar ook mijn ouders met 6 broers en zussen die in Haïti bleven.”

Gespannen situatie met de Dominicaanse Republiek

Aan de grens met de Dominicaanse Republiek speelt zich een mensenrechtencrisis af. In 2013 liet de Dominicaanse Republiek de Dominicaanse nationaliteit vervallen van tientallen duizenden personen. Sinds het aflopen van de periode van mogelijke regularisatie in juni 2015 zijn zowat 150.000 Haïtianen of Dominicanen van Haïtiaanse origine eenvoudigweg verdreven of *vrijwillig* teruggekeerd, omdat ze vreesden voor vervolgingen³⁷.

33) ROSILLON Francis in samenwerking met Lebeau Julie, *La GIRE décryptée, éléments pour un renforcement de la GIRE en Haïti et dans les pays en développement*, Ulg et Protos, 2010.

34) In 2015 leefde 58,6% van de Haïtiaanse bevolking in stedelijk gebied (Departement van Economische en Sociale Zaken (DAES) van de VN, *World Urbanization Prospects*, the 2014 revision, 2015).

35) Na de aardbeving van begin 2010 in Haïti, kenden de VS een tijdelijk beschermingsstatuut toe aan de Haïtianen. Maar het statuut is opgeheven en talrijke Haïtianen worden nu gedwongen teruggestuurd naar hun land. DEBRUYNE Arthur, *De levensgevaarlijke Haïtiaanse exodus door de Amerika's*, in MO*, oktober 2016, cf. <https://www.mo.be/reportage/de-ha-tiaanse-exodus-door-latijns-amerika-naar-de-vs>

36) Citaat van HANCY Pierre uit *Défis, enjeux et politiques: migrations, environnement et changements climatiques en Haïti*, IOM, 2015, p.31.

37) Amnesty International, *Haïti/République dominicaine. Des milliers de personnes dans une situation incertaine à la suite d'expulsions inconsidérées*, 15/06/2016. Cf. <http://www.amnesty.org/fr/latest/news/2016/06/haiti-dominican-republic-reckless-deportations-leaving-thousands-in-limbo/>; Human Rights Watch, *Haïti : Des personnes devenues apatrides sont prises au piège de la pauvreté*, 29/11/2016.

Cf. <http://www.hrw.org/fr/news/2016/11/29/haiti-des-personnes-devenues-apatrides-sont-prises-au-piege-de-la-pauvreté>

Integraal water- en bodembeheer als adaptatiemaatregelen

Samen met zijn partners ODRINO in het stroombekken van Moustique (Noordwest-Haïti) en ITECA in Onde Verte nabij Belladère werkt de lokale Protos-equipe aan een geïntegreerd programma van water- en bodembeheer dat de levensomstandigheden van de bevolking verbetert. Hierbij spelen anti-erosiemaatregelen en herbebossing bovenstrooms een belangrijke rol: zo is er benedenstrooms van de rivieren voldoende water voor duurzame drinkwaterproductie en irrigatiewater voor de landbouw. Aan de monding van de stroom zorgen drainagekanalen ervoor dat bij storm of onweer, het teveel aan water voldoende snel afgevoerd wordt om overstromingen te voorkomen.

Integraal Water- en Bodembeheer in Belladère-Haïti.

1.3. KLIMAATVERANDERING: EEN WERELDWIJDE UITDAGING, MAAR MET LOKALE IMPACT

Bij milieumigratie denkt men vaak aan arme bevolkingen uit ontwikkelingslanden. Nochtans mogen we de impact van de klimaatverandering in de ontwikkelde landen niet minimaliseren, zelfs indien vele van hen redelijk beschermd zijn en blijven tegen klimaatveranderingen. Migraties nemen er “vooral de vorm aan van interne bewegingen, soms tijdelijk en in het algemeen over vrij korte afstanden”.³⁸

“Europa zal in het bijzonder getroffen worden door een groter aantal overstromingen, zowel in het binnenland als langs de kusten. Het is waarschijnlijk dat die overstromingen zullen leiden tot relatief belangrijke migraties, sommige definitief, andere van korte duur. Dergelijke verplaatsingen werden al geobserveerd in Centraal- en Oost-Europa, en raken vooral de sociaal zwakste bevolkingslagen, bijvoorbeeld de Romagroepen in Hongarije en Roemenië van wie de kampen dikwijls in overstromingsgebieden liggen.”³⁹

In Frankrijk heeft “de storm Xynthia die op 28 februari 2010 meerdere gemeenten van de Vendée en de Poitou-Charentes trof, de kwetsbaarheid van vele kuststreken in Frankrijk onder de aandacht gebracht”⁴⁰. Meer zuidelijk verliest de kust van Aquitanië ieder jaar terrein op de Atlantische Oceaan. Zo hebben de stormen “Lothar (1999), Klaus (2009), Xynthia (2010), Christian (2013) tientallen meters van de kust doen afbrokkelen”⁴¹, een fenomeen dat nog versterkt werd door de opeenvolging van een twintigtal winterstormen in 2013-2014. De erosie van de stranden is niet nieuw, maar het fenomeen wordt versterkt door de stijging van het waterpeil waarbij in het bijzonder de stedelijke gebieden onder druk komen te staan. “De vloed is nu heel dicht bij hetgeen er op het spel staat – huizen, winkels, hotels... – die dachten eeuwig te kunnen genieten van de nabijheid van de zee.”⁴²

Harde beschermingen, het vastleggen van de duinen, golfbrekers of nog het opspuiten van zand zijn wel oplossingen, maar ze zijn duur en deze klassieke oplossingen geven ons slechts enkele jaren respijt volgens de experts. Op termijn lijkt relocatie een oplossing, maar dit is een onpopulaire maatregel in toeristische gebieden⁴³. Daarenboven moet die ook nog gepland worden. Het voorbeeld van Soulac-sur-Mer, in de Gironde, toont de uitdagingen. In januari 2014 werden de 78 appartementen van het gebouw *Le Signal* geëvacueerd in één maand tijd wegens de kusterosie en dit zonder compensatie voor de eigenaars⁴⁴. Zij zijn nog steeds in een procedure verwickeld om een schadevergoeding te krijgen die naam waardig.

38) GEMENNE François, op.cit.

39) Ibid.

40) Ibid.

41) DE MUELENAERE Michel, *Tempêtes dévastatrices, vagues puissantes: les côtes soumises à rude épreuve*, in *Le Soir Plus*, le 12/11/2016. Cf. <http://plus.lesoir.be/68430/article/2016-11-12/tempetes-devastatrices-vagues-puissantes-les-cotes-soumises-rude-epreuve>

42) Ibid.

43) Ibid.

44) “Construit à 200 m du rivage voici 50 ans, l'immeuble de quatre étages se trouve aujourd'hui au bord d'une dune sableuse qui menace de s'effondrer, à seulement 20 mètres des flots. Lors de violentes tempêtes fin janvier 2014, la préfecture avait pris un arrêté de péril et les résidents avaient dû quitter définitivement les lieux. Les copropriétaires ont refusé une proposition d'expropriation des pouvoirs publics (...). Ils demandaient à la justice de pouvoir bénéficier du fonds d'indemnisation dit “Barnier” qui couvrirait le prix d'achat de leur appartement”. *Immeuble 'Le Signal' à Soulac (33): les copropriétaires encore déboutés*, op [Sudouest.fr](http://www.sudouest.fr), 09/02/2016, Cf. <http://www.sudouest.fr/2016/02/09/immeuble-le-signal-a-soulac-33-les-coproprietaires-encore-deboutes-2268865-3193.php>

Wat verder, in Zwitserland, destabiliseert het smelten van de grootste gletsjer van de Alpen het gebergte. 200.000 m³ rotsen dreigen in te storten in Ridentalp, in het Kanton Wallis⁴⁵. Onder invloed van de opwarming van de aarde wordt de gletsjer kleiner en ondersteunt hij niet langer een bergflank die onstabiel is geworden. Deze regio waar 80% van de inwoners van het toerisme leeft, wordt bedreigd. "Indien de stijging van de temperatuur wereldwijd kan beperkt worden tot 2°C (t.o.v. het pre-industrieel niveau), zullen de Zwitserse gletsjers nog altijd ongeveer 50% van hun volume verliezen tegen 2050 en zo'n 75% tegen 2100."⁴⁶ Als het minder sneeuwt worden de skioorden meer afhankelijk van kunstmatige sneeuw waarvoor enorme hoeveelheden water nodig zijn.

Overigens is de waterstress al een realiteit in Europa. "Het schaarser worden van watervoorraden is een steeds vaker voorkomend en verontrustend fenomeen dat minstens 11% van de Europese bevolking en 17% van de EU treft."⁴⁷ "Het aantal regio's en personen getroffen door de droogte is met ongeveer 20% gestegen tussen 1976 en 2006."⁴⁸ Men moet dus rekening houden met de hypothese dat structureel en permanent watertekort bevolkingsgroepen tot migratie zal aanzetten, alhoewel het moeilijk is in te schatten in welke mate die verstoringen tot migratie zullen leiden⁴⁹. Het zuiden van Europa, zoals het Iberisch schiereiland, kent vooral problemen van droogte en waterstress, terwijl Centraal- en Oost-Europa een daling van de neerslag kennen in de zomer.

Ook de Verenigde Staten voelen de gevolgen van een verandering. Het gebied wordt regelmatig getroffen door klimatologische rampen met een directe impact op de bevolking. Na de doortocht van de orkaan Katrina in augustus 2005, keerde iets meer dan een derde van de bevolking van New Orleans niet meer naar de stad terug⁵⁰. Vorig jaar schreef *Global Estimates*: "In de Verenigde Staten wachten, na de orkaan Sandy in 2012, meer dan 39.000 ontheemde personen nog altijd op een woning."⁵¹ De stad Miami in Florida heeft verschillende wijken moeten ophogen, wegens overstromingen na elk stormtj. Ten slotte zien de bewoners van het eiland Jean-Charles in Louisiana de mogelijkheid van een relocatie naderen, naarmate hun grondgebied zinkt⁵².

Er hebben dus al interne verplaatsingen van bevolkingsgroepen in ontwikkelde landen plaatsgevonden en er worden er nog verwacht. Maar we kijken niet op dezelfde manier naar de slachtoffers van de klimaatverandering in de ontwikkelde landen als naar die in de landen in ontwikkeling. Men merkt een zekere *westerse neerbuigendheid*⁵³ in de woordenschat. Wanneer een natuurramp een industrieland treft, spreekt men van *slachtoffers, overlevenden*; in minder ontwikkelde landen heeft men het meer over *vluchtelingen*.

Zoals al eerder vermeld is "een ramp nooit enkel natuurgebonden, maar ontstaat ze door de samenloop van een natuurrisico met een kwetsbare bevolking"⁵⁴. "De arme landen ondervinden om technische en politieke redenen

45) KIH Lorraine, *Suisse: à Ridentalp, sans le glacier, c'est la montagne qui tombe*, dans *Le Soir Plus*, 12/11/2016. Cf. <http://plus.lesoir.be/68434/article/2016-11-12/suisse-ridentalp-sans-le-glacier-cest-la-montagne-qui-tombe>

46) Ibid.

47) Europese Commissie, *Rareté de l'eau et sécheresse au sein de l'Union européenne*, août 2010, p.2. Cf. http://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/water_scarcity/fr.pdf

48) Ibid.

49) GEMENNE François, op.cit.

50) Ibid.

51) *Global Estimates*, op.cit.

52) RIGOT Véronique, *Climat : tout espoir est-il perdu avec Trump ?*, CNCD, 15/11/2016/ Cf. <http://www.cncd.be/Climat-tout-espoir-est-il-perdu>

53) EU Logos Athéna, op.cit., p.47.

54) GEMENNE François, op.cit.

de meeste moeilijkheden om de uitdagingen die een klimaatverandering meebrengt het hoofd te bieden.”⁵⁵ De problematiek van de milieumigraties moet dus in de eerste plaats gezien worden als een probleem te wijten aan een tekort aan ontwikkeling en planning/voorzorgen⁵⁶.

Een voorbeeld: Nederland en Bangladesh worden beide geconfronteerd met een zorgwekkende stijging van het waterpeil - ze zijn dus beide kwetsbaar - maar ze hebben niet dezelfde expertise noch dezelfde middelen om eraan het hoofd te bieden; ze hebben niet dezelfde weerbaarheid⁵⁷. Van een traditionele weerstandsstrategie met sterke dijken is Nederland overstapt naar een meer weerbaar systeem gedurende de jaren 1990, gedwongen door aanzienlijke overstromingen. Deze overgang getuigt van de noodzaak zich aan te passen⁵⁸. Maar zelfs in dit ideale geval waarin het klimaatprobleem wordt aangepakt, blijven gevolgen voor de bevolking soms onvermijdelijk. De stad Nijmegen - in het oosten van Nederland, bij de Duitse grens - heeft, heel recent, uitgebreide werken beëindigd om de loop van de Waal, die door het stadscentrum loopt, te verbreden. Harriët Tiemens, schepen van Klimaat in Nijmegen, legt uit: “Dit houdt direct verband met de klimaatopwarming. We zullen veel meer water opvangen hier in het binnenland. We liggen in een delta. We moeten ons dus voorbereiden op een hoger waterpeil.”⁵⁹ Voor deze werken moesten 50 woningen worden gesloopt. Een Nederlands echtpaar, al 30 jaar eigenaar van een woning, moest noodgedwongen zijn huis verlaten. “Heel de wereld is op de hoogte van de klimaatopwarming. Het is een mondiale problematiek. Maar het is heel hard wanneer men zelf slachtoffer is.”⁶⁰

Bangladesh is bijzonder kwetsbaar voor de gevolgen van de klimaatverandering.

© Dieter Telemans

55) Interview van Etienne Piguet op Swissinfo.ch, “Les migrations climatiques concernent aussi les pays riches”, 31 mars 2014. Cf. http://www.swissinfo.ch/fre/societe/climat-et-population_-les-migrations-climatiques-concernent-aussi-les-pays-riches-/38265506

56) 11.11.11., *Klimaat en Migratie*, op. cit., p.5.

57) Definities gehaald uit het IPCC rapport: http://ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/wg2/ar5_wgII_spm_fr.pdf, p.5. “Kwetsbaarheid - Geneigdheid of aanleg om schade te lijden. Kwetsbaarheid bevat verschillende elementen, met inbegrip van de concepten gevoeligheid, zwakheid en het onvermogen om met iets om te gaan en zich aan te passen. Weerbaarheid - Het vermogen van het sociale, economische en ecologische systeem om om te gaan met gevaarlijke gebeurtenissen, trends of storingen, en te reageren en te reorganiseren om de essentiële functies, identiteit en structuur te bewaren met behoud van het vermogen zich aan te passen, te leren en te transformeren.”

58) Het Delta Plan kwam er na de catastrofale overstromingen in de nacht van 31 januari op 1 februari 1953. “In één nacht verzwond het water 200.000 hectares vasteland, verdronken meer dan 1.800 personen, en werden 100.000 inwoners dakloos.” HANNE Isabelle, *Aux Pays-Bas, la mer en embuscade*, sur Liberation.fr. Cf. http://www.liberation.fr/evenements-libe/2015/10/02/aux-pays-bas-la-mer-en-embuscade_1395909 DAUPHINÉ André, PROVITOLLO Damienne, *La résilience : un concept pour la gestion des risques*, Annales de géographie 2/2007 (n°654), p.115-125. Cf. www.cairn.info/revue-annales-de-geographie-2007-2-page-115.htm

59) CARLIER Benjamin, *Pays-Bas : les premiers déplacés climatiques sont à Nimègue*, sur Rtbf.be, 26/10/2016. Cf. http://www.rtbf.be/info/monde/europe/detail_les-pays-bas-nimegue-se-prepare-aux-consequences-du-rechauffement-climatique?id=9440443

60) Ibid.

2. Klimaatverandering en verplaatsing van bevolking: solidariteit, verantwoordelijkheid, veiligheid

2.1. DE KLIMAATVERANDERING, EEN MULTIPLICATOR VAN BEDREIGINGEN

In een document van de Hoge Vertegenwoordiging en de Europese Commissie in 2008, wordt de klimaatverandering beschouwd als een *multiplicator van bedreigingen*⁶¹. Deze uitdrukking werd overgenomen in 2016 wanneer de Commissie van de Afrikaanse Unie en de Europese Commissie spreken over “multiplicerende dreigingsfactoren zoals de klimaatverandering, de ermee gepaard gaande extreme weersomstandigheden en de droogte die samen een uitdaging vormen voor de ontwikkeling en een mogelijke oorzaak zijn voor conflict- en instabiliteitssituaties”⁶².

Het IPCC bevestigt in zijn laatste rapport⁶³ de link tussen de klimaatverandering, de bevolkingsverplaatsingen en het risico voor de veiligheid van de mens:

“Veiligheid van de mens

In de loop van de 21^e eeuw kan de klimaatverandering meer verplaatsingen van bevolkingsgroepen veroorzaken. De risico's eigen aan de verplaatsingen nemen toe wanneer bevolkingsgroepen die de mid-delen missen om hun migratie te plannen, geconfronteerd worden met extreme weersfenomenen. Dit geldt zowel in rurale als in stedelijke gebieden en vooral in lage inkomenslanden. Een toename van de mobiliteit van de bevolkingsgroepen kan hun kwetsbaarheid doen afnemen. De veranderingen aangebracht aan de structuur van de migratiestromen kunnen de bevolkingsgroepen helpen om te ontsnappen aan extreme weersfenomenen en, op een langere termijn, aan de variabiliteit en de verandering zelf van het klimaat. De migraties kunnen ook een doeltreffende strategie van aanpassing zijn.

De klimaatverandering kan indirect de risico's op gewelddadige conflicten doen toenemen — burgeroorlog, etnisch geweld — omdat ze de gekende oorzaken van conflicten zoals armoede en economische crisissituaties nog vergroten. Diverse gegevensbanken maken het mogelijk een verband te leggen tussen variabiliteit van het klimaat en deze vormen van conflicten.

De gevolgen van de klimaatverandering voor de belangrijkste infrastructuren en voor de territoriale integriteit van verschillende staten zouden het nationale veiligheidsbeleid van deze staten moeten beïnvloeden. Zo bedreigen de overstromingen veroorzaakt door een verhoging van de zeespiegel de territoriale integriteit van kleine eilandstaten en van de staten met een lange kustlijn. Bepaalde grensoverschrijdende gevolgen van de klimaatverandering – bijvoorbeeld het smelten van het zee-ijs en de wijzigingen die gedeelde waterbronnen en zeevisbestanden treffen – kunnen de rivaliteit tussen staten verhogen. Nochtans kan het bestaan van degelijke nationale en intergouvernementele instellingen de samenwerking begunstigen en het beheer van een aantal tegenstrijdige belangen vergemakkelijken.”

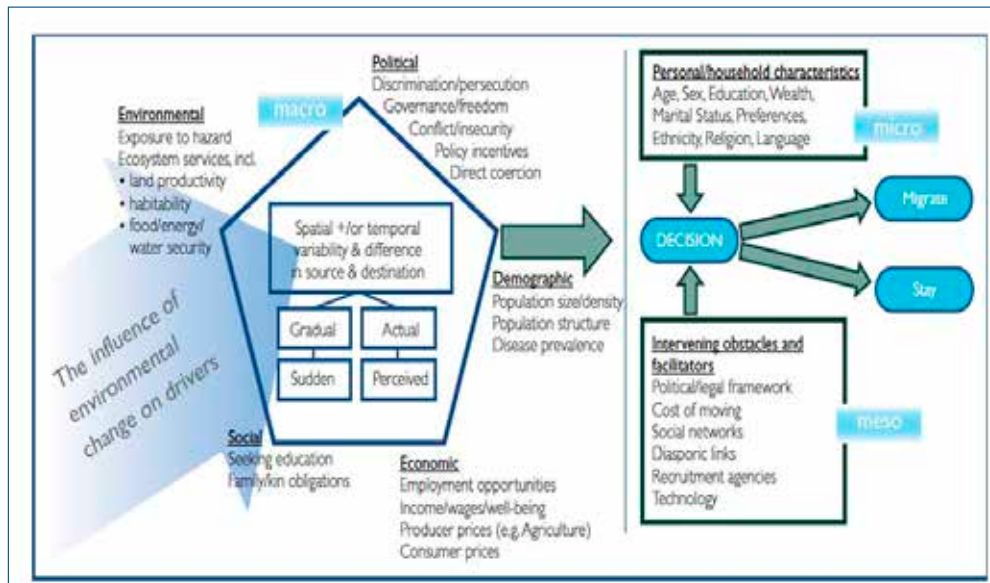
61) "Il faut voir dans les changements climatiques un multiplicateur de menace qui renforce les tendances, les tensions, et l'instabilité existantes", *Changements climatiques et sécurité internationale*, document opgesteld door de Hoge Vertegenwoordiging en de Europese Commissie ter attentie van de Europese Raad, 2008.

62) Gezamenlijk communiqué van de Commission de l'Union Africaine en de Europese Commissie opgesteld tijdens de achtste Inter-organisatie vergadering, Addis Ababa, 7 april 2016.

63) Vijfde IPCC rapport, 2014, http://ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/wg2/ar5_wgII_spm_fr.pdf, p.20

Er bestaan geen betrouwbare voorspellingen over de klimaatmigraties. De meest gebruikte schatting is die van het Stern Rapport dat tot 200 miljoen milieumigranten voorspelt: tussen nu en 2050.⁶⁴

Het is belangrijk te onthouden dat de klimaatverandering nooit een unieke/dominerende oorzaak is van migratie. Daarom worden de migraties veroorzaakt door **tragere milieudegradaties zelden in rekening gebracht**, net zo min als de migraties die op gang kwamen door conflicten deels veroorzaakt door de klimaatverandering. Het schema hieronder toont de oorzaken van migratie en de invloed van de verandering in de leefomgeving.

Rapport beschikbaar op https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/287717/11-1116-migration-and-global-environmental-change.pdf

64) STERN N., 2006, *Stern Review on the Economics of Climate Change*, HM Treasury, London. "[...] le nombre de personnes qui seront déplacées dans le futur, en réalité, dépendra autant des décisions politiques que nous prendrons aujourd'hui que des impacts futurs du changement climatique", in ALEX Bastien et GEMENNE François, *Impacts du changement climatiques sur les flux migratoires à l'horizon 2030*, Observatoire des enjeux politiques de la démographie, rapport n°1, mai 2016, p.22. Cf. <http://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2016/09/2016-mai-Etude-Impact-du-changement-climatique-sur-les-flux-migratoires-à-lhorizon-2030.pdf>

2.2. EUROPA, DE ANGST VOOR MIGRATIESTROMEN

De bevolking in het Westen en de westerse regeringen hebben het moeilijk om de migratiestromen te zien als een gevolg van factoren die mensen aanzetten om weg te trekken (*push factors*) veeleer dan van factoren die hen aantrekken naar een plaats (*pull factors*). Bewijs hiervan is de huidige opvangcrisis, maar ook de manier waarop men op toekomstige milieumigraties anticipeert.

In vergelijking met de interne verplaatsingen zijn de internationale migraties veroorzaakt door het milieu nochtans proportioneel kleiner. “Het project EACH-FOR⁶⁵ toonde aan dat milieumigraties relatief uitzonderlijk zijn en zich vooral voordoen tussen landen die nu al belangrijke migratiestromen kennen.” Daarvoor zijn meerdere verklaringen⁶⁶: migranten kiezen er niet voor om hun land te verlaten, maar wel om een bescherming te zoeken tegen de klimaatverandering; ze proberen zoveel mogelijk om een sociaal en familiaal netwerk te behouden, net als een economische activiteit; en ten slotte, aangezien de regio’s die het meest getroffen zijn door het klimaat ook de sociaal meest kwetsbare zijn, hebben die bevolkingsgroepen niet de financiële middelen om een internationale migratie te ondernemen. Enkel de inwoners van een land met gemiddeld of hoog inkomen hebben de mogelijkheid internationaal te migreren⁶⁷. En zelfs als ze hun land verlaten, wensen die migranten niet noodzakelijk de regio waar ze leven te verlaten. Volgens het *Human Development Report 2009* van de UNDP, vertegenwoordigen de migraties van landen in ontwikkeling naar ontwikkelde landen slechts 37% van het totaal. De meerderheid van de migraties grijpen plaats tussen landen van een gelijk ontwikkelingsniveau⁶⁸.

“Tegengesteld aan wat men algemeen denkt, moet Europa zich niet verwachten aan grote migratiestromen vanuit andere continenten vanwege de klimaatverandering. Het is wel waarschijnlijk dat de huidige migratiebewegingen, en in het bijzonder deze vanuit de Maghreb en Sub-Sahara-Afrika zullen toenemen onder de druk van milieuproblemen.”⁶⁹

Daarnaast bestaan er in de rijke landen ook enkele tegenstrijdigheden: het onderscheid dat gemaakt wordt tussen *expats* en *migranten*, of nog een verschil dat nog moeilijker te maken is, tussen *milieuvluchtelingen* en *economische migranten*. Een regio verlaten vanwege een slecht landbouwrendement, is dat een economische migratie? De verschillende oorzaken zijn nauw verbonden: “[...] de milieumigratie is ook altijd een politieke en economische migratie. De milieukwestie kan niet gedepolitiseerd worden”⁷⁰.

65) Environmental Change and Forced Migration Scenarios, www.each-for.eu. “Dit project werd gefinancierd door de EU tussen 2007 en 2009 en werd uitgevoerd door 7 Europese onderzoeksinstituten. Het project beoogde om op empirische wijze te documenteren hoe de degradatie van het milieu het migratiegedrag in diverse contexten beïnvloedt.” ENTZINGER Han, JÄGER Jill et GEMENNE François, Le projet EACH-FOR, *Hommes et migrations*, 1284| 010, mis en ligne le 29 mai 2013, consulté le 21 novembre 2016. Cf. <http://hommesmigrations.revues.org/1232> ; DOI: 10.4000/hommesmigrations.1232

66) GEMENNE François, op.cit.

67) Migratie Coalitie verslag, *Het migratiebeleid doorgelicht. Terugkeer onder de regering-Di Rupo*, p.7.

Cf. <http://www.netwerktegenarmoede.be/documents/Dossier-MIGRATIE.pdf>

68) PNUD, Rapport mondial sur le développement humain. *Lever les barrières : Mobilité et développement humains*, 2009, p.24. http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2009_fr_complete.pdf

69) GEMENNE François, op.cit.

70) Libération, interview François Gemenne, 29/08/2016.

Cf. http://www.liberation.fr/debats/2016/08/29/francois-gemenne-le-motif-environnemental-des-migrations-n-est-pas-pris-en-compte_1475313

2.3. VERSCHILLENDE INVALSHOEKEN: SOLIDARITEIT/VERANTWOORDELIJKHEID/VEILIGHEID

De klimaatveranderingen en de migraties die eruit voortkomen kunnen vanuit drie invalshoeken bekeken worden⁷¹.

a. De invalshoek **internationale solidariteit**. De staten hebben de plicht kwetsbare personen te beschermen in naam van het universeel en onbetwistbaar principe van de **fundamentele rechten**. De internationale solidariteit vloeit ook voort uit het concept van klimaatrechtvaardigheid⁷².

De term *klimaatvluchteling*⁷³ of *klimaatonthemde* is bruikbaar in deze context. Hij kan de staten ook toelaten hun internationale engagements inzake de mensenrechten te respecteren zonder miljoenen personen te moeten opvangen en hervestigen op hun eigen grondgebied.

b. De invalshoek van de **verantwoordelijkheden**. De ontwikkelde en geïndustrialiseerde landen zijn de *historische vervuilers* die fors hebben bijgedragen tot de klimaatopwarming. De klimaatvluchtelingen zijn dus slachtoffer van een *klimaatonrechtvaardigheid*. De term *vluchteling* is hier terecht gebruikt, want zijn internationale dimensie houdt de verantwoordelijkheid van de ontwikkelde landen in, zelfs als ze geografisch veraf liggen.

c. De invalshoek van de **veiligheid**. Het accent wordt gelegd op de **bedreiging** die milieumigraties vormen: identiteitsbedreiging door cultuurvermenging, economische bedreiging door een verzadiging van de arbeidsmarkt, criminele bedreiging (terrorisme, georganiseerde criminaliteit, enz.), bedreiging van de voedselzekerheid indien het aankomstland amper zelfbedruipend is. Men gebruikt meestal de term *migrant* in die context en die wordt vaak geassocieerd met het ontbreken van legitimiteit, met misbruik en illegaliteit.

71) EU Logos Athéna, op.cit., p.48.

72) Dat verwijst naar de verantwoordelijkheid van de ontwikkelde landen voor de klimaatverandering. Ze zijn immers historische vervuilers en behoren nog steeds tot de grootste moderne vervuilers. Zelfs als ondertussen de opkomende landen ook verantwoordelijk zijn voor de emissie van grote hoeveelheden broeikasgassen, zijn een grote hoeveelheid van hun producten bestemd voor de ontwikkelde landen. Het is deze logica die de erkenning inhoudt van de "gemeenschappelijke, maar gedifferentieerde verantwoordelijkheid" van de ontwikkelde en minder ontwikkelde landen voor de klimaatverandering, alsook de ongelijkheid van hun "respectievelijke mogelijkheden" om er het hoofd aan te bieden op de manier vastgelegd door de UNFCCC. De onrechtvaardigheid speelt ook op het sociaal niveau, vermits de meest getroffen personen ook het meest kwetsbaar zijn, en op het inter-generatie niveau, de huidige en toekomstige generaties moeten een probleem beheren waarvoor ze niet verantwoordelijk zijn en dat nieuw is in de menselijke geschiedenis. Vertrekkend vanuit die vaststellingen, impliceert de klimaatrechtvaardigheid voor de ontwikkelde landen het realiseren van een aanzienlijke vermindering van de emissie van broeikasgassen, een financiële en technische steun voor de meest kwetsbare landen om hen toe te laten weerstand te bieden aan de klimaatverandering, hetzij via aanpassing hetzij via compensatiemechanismen, alsook via de oprichting van internationale mechanismen tegen de klimaatverandering die het recht van de lokale bevolkingsgroepen eerbiedigen.

73) Courant in de spreektaal, en marginaal in het politiek discours, heeft die term geen enkele juridische basis. Cf. "3. De statuten, de terminologie en de juridische instrumenten."

3. De statuten, de terminologie en de juridische instrumenten

3.1. DE STATUTEN

*Migrant*⁷⁴: generische term die gebruikt wordt voor eenieder die zich verplaatst van de ene staat naar een andere met de intentie er een minimum van tijd te verblijven (met uitsluiting van toeristen en zakenreizigers). Er zijn tijdelijke migraties (korte termijn) en permanente (lange termijn, vanaf minstens 1 jaar verblijf in een andere staat); deze laatste al dan niet met een legaal reisdocument (visum, verblijfsbewijs, statuut van vluchteling) of zonder papieren. *Migrant* kan ook gebruikt worden in situaties van gemengde migratiestromen: vrijwillige migranten en gedwongen migranten die dezelfde migratieroutes gebruiken.

Vluchteling: statuut dat ontwikkeld werd in de *Conventie met betrekking tot het Statuut van de vluchtelingen*, getekend in Genève op 28 juli 1951. Een vluchteling is een persoon “die met reden vreest vervolgd te worden omwille van zijn ras, zijn godsdienst, zijn nationaliteit, zijn behoren tot een bepaalde sociale groep of om zijn politieke overtuiging en zich buiten het land bevindt waarvan hij/zij de nationaliteit bezit en die niet kan of, door die vrees, niet wil een beroep doen op de bescherming van dit land; of die, als hij/zij geen nationaliteit heeft en zich buiten het land bevindt waarin hij/zij normaal verblijft als gevolg van dergelijke gebeurtenissen, er niet kan of, uit vrees, er niet wil terugkeren”⁷⁵. Er is een intentie van vervolging en deze viseert het behoren tot een bepaalde groep.

Verplaatste/Ontheemde: “Personen of groepen van personen die werden gedwongen te vluchten of hun huis of residentie te verlaten wegens een gewapend conflict, toestanden van algemeen geweld, schending van de mensenrechten, rampen door de natuur of de mens veroorzaakt, of om er de gevolgen van te vermijden, en die niet de internationaal erkende grenzen van een staat zijn gepasseerd.”⁷⁶

3.2. BETER MILIEUMIGRANTEN DAN KLIMAATVLUCHTELINGEN

De term *klimaatvluchteling* wordt doorgaans nog altijd gebruikt door de media en de publieke opinie, maar hij wordt afgeraden door talrijke internationale organisaties zoals de UNHCR. Het statuut van vluchteling werd bepaald in een naoorlogse context en is niet aangepast aan de huidige situatie van de milieumigraties. Naast het feit dat de Conventie van Genève niet verwijst naar slachtoffers van milieurampen of aantasting van het milieu, is ze ook gebaseerd op een individuele benadering van de motieven van de ballingschap van een vluchteling, terwijl de milieumigraties grotere groepen van mensen aangaan. Bovendien is de Conventie “sterk gekenmerkt door de interstatelijke natuur van het internationaal recht en het respect voor de nationale soevereiniteit. Zo verleent een staat internationale bescherming enkel aan personen [...] die geen staatsbescherming meer genieten. Vandaar dat personen die in hun land van oorsprong verplaatst zijn ten gevolge van een milieuramp of milieubederf niet kunnen vallen onder de overeenkomst van de Conventie van Genève, zelfs niet als het getroffen land hun geen adequate bescherming kan bieden”⁷⁷.

74) Op basis van de OESO-definitie: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=1657>. "According to the United Nations recommendations, migrants consist of four categories: long-term immigrants (or emigrants); short-term immigrants (or emigrants); residents returning after (or leaving for) a period working abroad, i.e. short-term emigrants returning (or leaving); and nomads."

75) Hoog Commissariaat voor de Rechten van de Mens van de VN (OHCHR), cf. <http://www.ohchr.org/FR/ProfessionalInterest/Pages/StatusOfRefugees.aspx>

76) Introduction, Principes directeurs relatifs au déplacement de personnes à l'intérieur de leur propre pays; Convention de Kampala, article 1.k, cf. <http://www.peaceau.org/uploads/convention-on-idps-fr.pdf>

77) COURNIL Christel, *À la recherche d'une protection pour les réfugiés environnementaux : actions, obstacles, enjeux et protections*, REVUE Asylon(s), N°6, novembre 2008, Exodes écologiques, Cf. <http://www.reseau-terra.eu/article843.html>

Daarnaast is het statuut van *vluchteling* nog minder toepasselijk wanneer men weet dat de meerderheid van milieumigranten intern verplaatst (zullen) zijn. Dit type van verplaatsingen binnen de grenzen van een land is slecht gedocumenteerd, vooral in de landen in ontwikkeling. Daarom lijkt het woord *verplaatst* te eng om gebruikt te worden voor de totaliteit van de bevolkingsverplaatsingen die zowel de interne als internationale verplaatsingen betreffen.

De term *migranten* is dus meer toepasselijk, zelfs als het gebruik ervan in de actuele neoliberale context delicaat is. Oorspronkelijk was deze term neutraal maar de term *migrant* wordt meer en meer gebruikt om specifiek de vrijwillige vertrekkers te benoemen (tijdelijke werkkrachten, familiehereniging, personen zonder verblijfsvergunning, *illegalen*) die meer en meer worden gestigmatiseerd door de westerse landen. Dat rechtvaardigt het sluiten van staatsgrenzen, de selectie van migranten op grond van de Amerikaanse *green card* en de Europese blauwe kaart: de *migranten* uitwijzen die hun land niet uit noodzaak hebben verlaten, lijkt moreel te rechtvaardigen.

Ten slotte is de toevoeging *klimaat* ook onderwerp van discussie. Zelfs al kan een opeenstapeling van extreme gebeurtenissen niet meer toevallig genoemd worden, toch is het moeilijk om een klimaatgebeurtenis onduidelijk toe te schrijven aan de klimaatverandering. De term *milieugebonden* heeft het voordeel breder te zijn en laat toe onproductieve debatten te vermijden die een doeltreffende actie zouden vertragen.

Als je al die termen in perspectief zet, lijkt *milieumigranten* de meest geschikte uitdrukking. De Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) geeft de volgende definitie: “Men noemt milieumigranten die personen of groepen personen die, voornamelijk omwille van een plotse of progressieve verandering in het milieu die hun leven of levensomstandigheden negatief beïnvloedt, verplicht worden om hun woonplaats te verlaten, of dit vrijwillig doen op eigen initiatief, tijdelijk of definitief, en zo zich binnen hun land verplaatsen of het land verlaten.”⁷⁸ Deze definitie is dus breder dan deze van de OESO, doordat de IOM rekening houdt met de binnenlandse en internationale verplaatsingen.

3.3. ONVOLDENDE JURIDISCHE INSTRUMENTEN

Tegengesteld aan wat soms wordt gezegd, is er geen juridisch vacuüm wat betreft de milieugebonden migraties. Nochtans, “op dit moment is er geen *automatische* bescherming van de milieumigranten, er zijn enkel sporadische oplossingen”⁷⁹.

3.3.1. Op internationaal niveau

De bestaande – interdisciplinaire – bescherming is niet alleen uitgesmeerd over verschillende juridische instrumenten, ze is bovendien ook niet specifiek aangepast aan de migraties die aangezet of veroorzaakt werden door de klimaatverandering.⁸⁰

78) <http://www.environmentalmigration.iom.int/fr/la-migration-environnementale> en <http://www.environmentalmigration.iom.int/fr/la-migration-environnementale>

79) CIRE, op.cit., p.10.

80) EU Logos Athena, op.cit., p.52.

De milieumigranten worden niettemin beschermd door het [internationale recht van de fundamentele rechten](#), en ook het [recht van de milieuverantwoordelijkheid](#), het [internationale recht van het klimaat](#) (UNFCCC: de Kaderconventie van de VN over de Klimaatverandering) en het recht van het beheer van de natuurrampen hebben op hen betrekking.⁸¹

In de jaren 2000 werd overwogen een [extra protocol](#) toe te voegen aan de UNFCCC of aan de [Conventie van Genève](#). Daarnaast is binnen de EU in 2008 een ontwerp van conventie opgestart over het internationale statuut van de milieugebonden verplaatsingen. Maar:

- Een multilaterale conventie die universeel geldig is, lijkt weinig waarschijnlijk; met zoveel protagonisten is het moeilijk om een globale consensus te bereiken; de politieke weerstanden zouden te groot zijn. Meer nog, een internationaal mechanisme zou om milieuredenen de intern verplaatste personen juridisch uitsluiten, terwijl deze personen de grootste groep milieumigranten vormen. Het is ook moeilijk de factoren die deze mensen aangezet hebben tot migreren, te isoleren; men vervalt dan snel in de categorie van socio-economische migratie.
- Een nieuwe onderhandeling van de Conventie van Genève, of het bijvoegen van een aanvullend protocol, zou, zoals gezegd, kunnen leiden naar een vermindering van de effectieve bescherming van de vluchtelingen in het algemeen. De staten zouden geneigd zijn, gezien de potentieel hoge aantallen milieumigranten, strengere voorwaarden toe te passen bij het toekennen van dit statuut.

Zonder echt afdwingend te zijn spreekt het [Klimaatakkoord van Parijs](#) (COP21 2015)⁸² over het recht van de migranten en benadert het de milieumigraties vanuit een preventieve invalshoek:

“In overweging nemend dat de klimaatveranderingen aanleiding tot bezorgdheid zijn voor de hele mensheid zouden de Partijen (*de landen*), wanneer ze maatregelen treffen om het hoofd te bieden aan die veranderingen, hun verplichtingen i.v.m. de rechten van de mens moeten respecteren, promoten en in acht nemen.”

Men verwijst naar het recht op gezondheid, de rechten van autochtone bevolkingen, de rechten van lokale gemeenschappen, de rechten van migranten, kinderen, personen met een handicap, personen in een kwetsbare situatie, en het recht op ontwikkeling, alsook de gendergelijkheid, de versterking van de positie van vrouwen en de gelijkheid tussen generaties. Het Klimaatakkoord van Parijs heeft het verder over de oprichting van een Task Force. Paragraaf §50 (*Verliezen en schade*):

“vraagt eveneens aan het uitvoerend Comité van het internationaal Mechanisme van Warschau, dat handelt conform aan haar werkwijze en haar mandaat, een speciaal team te vormen dat de werkzaamheden van de organen en groepen van experts, bestaande ten titel van de Conventie, o.a. het Comité voor aanpassing en de Groep experts van de minst ontwikkelde landen, alsook dit team met organisaties en organen van buiten de Conventie te vervolledigen en te benutten, en ze te mobiliseren naargelang nodig met het doel aanbevelingen te formuleren voor een geïntegreerd stappenplan om de bevolkingsverplaatsingen veroorzaakt door nefaste gevolgen van de klimaatverandering te voorzien, te verminderen en te beheren.”

81) Ibid.

82) <http://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/fre/logro1f.pdf>, Introduction p.2 en §50 p.8.

3.3.2. Op regionaal en nationaal niveau

De initiatieven omtrent milieumigraties, op regionaal en zelfs nationaal niveau zijn realistischer (minder betrokken partijen, dus meer beheersbare onderhandelingen) en doeltreffender (de gevolgen van de klimaatverandering verschillen van regio tot regio).

- *Europa* heeft zich nog niet specifiek gebogen over de kwestie van de milieumigranten of van de verplaatste personen door milieufactoren. Het heeft wel gemeenschappen geholpen om blijvende oplossingen te vinden voor ontheemden, in het bijzonder voor de vluchtelingen. Bepaalde initiatieven, indien goed aangepast, gelden als nuttige voorbeelden voor de aanpak van milieumigraties. De *Programma's voor Regionale Bescherming*, bijvoorbeeld, bevatten maatregelen om de beschermingscapaciteiten te verhogen van niet-Europese landen waar vluchtelingen worden opgevangen. Deze programma's bieden ook ondersteuning voor duurzame oplossingen aan de vluchtelingen zoals een plaatselijke integratie, een vrijwillige terugkeer en een hervestiging (ook in Europese landen)⁸³. Nochtans wordt er veel kritiek geuit op deze programma's. Amnesty International "twijfelt aan de oprechtheid en de realisatie van de vooropgestelde doelstellingen en vreest dat ze de wil verdoezelen om de toegang tot het Europese territorium voor asielaanvragers en migranten te verhinderen in een context waar de Commissie de stilte bewaart over de beperkende praktijken van lidstaten die hun internationale verplichtingen ondermijnen en soms overtreden"⁸⁴. De Europese Unie, "vooral bezorgd haar externe grenzen te beschermen, heeft ervoor gekozen om de ogen te sluiten voor de schending van de fundamentele rechten onderschreven door de lidstaten of partnerlanden, als ze doeltreffend blijkt."⁸⁵ Heel actueel als men kijkt naar het akkoord met Turkije, dat afglijdt naar de dictatuur of naar het akkoord dat in december 2016 werd getekend met Mali dat "de ontwikkelingshulp en de economische samenwerking gebruikt als drukingsmiddel om afgewezen asielzoekers terug te nemen"⁸⁶.

Europa verklaart dat één van de belangrijkste uitdagingen het vinden van integratieoplossingen is voor deze bevolkingsgroepen zonder het leven van de gastgemeenschappen te raken of onevenwichten te creëren tussen de levensomstandigheden van elkeen⁸⁷. Maar deze Europese migratiepolitiek wekt verwondering: ze moedigt de sluiting van de grenzen aan en besteedt de migratieprocedures uit aan landen als Libanon dat 1,5 miljoen Syrische vluchtelingen telt voor 4,4 miljoen inwoners. Ter vergelijking: België onthaalt 47 keer minder vluchtelingen, alle nationaliteiten inbegrepen⁸⁸.

83) LIETAER Samuel, *Protection and Migration as an Adaptation Strategy ? European Policy and the Case of African Environmental Migrants*, thesis gemaakt aan de Vrije Universiteit Brussel, 2013-2014. Cf. http://www.academia.edu/12378613/_Protection_and_Migration_as_an_Adaptation_Strategy_European_Policy_and_the_Case_of_African_Environmental_Migrants

84) Migreurop, Observatoire des frontières, *Les réinstallation des réfugiés, instrument européen de l'externalisation des procédures d'asile*, novembre 2005. Cf. <http://www.migreurop.org/article973.html?lang=fr>

85) Ibid.

86) Publicatie op Facebook van CNCD, 12 december 2016: Belga, *L'UE signe le premier accord avec un pays africain sur le retour des demandeurs d'asile*, op Rtbf.be, 11 december 2016. Cf. http://www.rtbf.be/info/monde/detail_l-ue-signe-le-premier-accord-avec-un-pays-africain-sur-le-retour-de-demandeurs-d-asile?id=9478401&utm_source=rtbfinfo&utm_campaign=social_share&utm_medium=fb_share. "Prior experience shows that relocation schemes frequently have a high human cost, and few successful examples exist. They therefore represent a last resort solution, and must be implemented on a voluntary basis (i.e. persons in targeted communities must be free to refuse participation in the schemes), based on careful planning. Relocation may nevertheless become a necessity in certain scenarios." European Commission, SWD (2013) 138 final, p.31. Cf. https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/adaptation/what/docs/swd_2013_138_en.pdf

87) [Vertaald]. European Commission, op. cit.

88) GERSDORFF Frédéric, *Le Liban: 3 fois plus petit que la Belgique et 47 fois plus de réfugiés*, sur Rtbf.be, le 13/12/2016. Cf. http://www.rtbf.be/info/monde/detail_le-liban-3-fois-plus-petit-que-la-belgique-et-47-fois-plus-de-refugiés?id=9480241

Er bestaat overigens een tijdelijke bescherming voortvloeiend uit de [Europese Richtlijn 2001/55/EC](#)⁸⁹. Zelfs als milieumigranten niet expliciet voorkomen in de tekst, worden ze niet a priori uitgesloten⁹⁰. Deze bescherming is wel beperkt in tijd – 3 jaar maximum – en is dus niet geschikt voor personen die definitief migreren. Opdat ze in werking wordt gesteld, moet de Europese Raad bovendien het bestaan vaststellen van een massale instroom op Europees territorium. Tot op heden werd dit mechanisme nog nooit geactiveerd.⁹¹

Binnen Europa, op nationaal niveau, “wordt in Noorwegen, Zweden en Finland, een [bijkomende bescherming](#) geboden aan individuen die onmogelijk naar hun land van oorsprong kunnen terugkeren wegens een milieuramp. In Denemarken wordt die bescherming voorbehouden voor alleenstaande vrouwen en families met jonge kinderen komende uit gebieden waar de levensomstandigheden als heel moeilijk worden beschouwd. Deze wetgeving wordt echter weinig toegepast⁹²”.

In oktober 2012 lanceerden Noorwegen en Zwitserland het [Initiatief Nansen](#) met de steun van een stuurgroep gevormd door Australië, Bangladesh, Costa Rica, Duitsland, Kenia, Mexico en de Filippijnen, en samen met de Vriendengroep van het Initiatief onder het co-voorzitterschap van Marokko en de Europese Unie. Het Initiatief Nansen is een consultatieproces dat 1) goede praktijken identificeert en 2) de belangrijkste elementen in kaart brengt rond de behoefte van ontheemden aan bescherming en hulp. Ontheemden slaat hier op mensen die zich over staatsgrenzen heen moesten verplaatsen na een natuurramp of omwille van de klimaatverandering. Het initiatief bouwt verder op paragraaf 14(f) van de Cancun Overeenkomst (2010 UNFCCC) over adaptatie die verplaatsing, migratie en geplande verhuizing erkent als een van de uitdagingen om zich aan te passen aan de klimaatverandering⁹³. Het consultatieve proces van 3 jaar (2012-2015) is uitgemond in een *Agenda for Protection*⁹⁴ die werd aangenomen door 109 regeringsdelegaties in oktober 2015 in Genève, Zwitserland. De Agenda, die geen rekening houdt met de interne verplaatste personen, “steunt een aanpak waarbij staten en (sub)regionale organisaties de doeltreffende praktijken integreren in hun eigen normatieve kaders volgens hun specifieke situaties en uitdagingen⁹⁵”.

In september 2005 lanceerde Europees parlements lid Aldo Patriciello (Italië, PPE) een voorstel van resolutie om de Commissie uit te nodigen criteria voor te stellen om het statuut van klimaatvluchteling te definiëren. Conform artikel 133 van het Reglement van het Europese Parlement van juli 2014 mag elke afgevaardigde een voorstel van resolutie neerleggen over een onderwerp dat binnen het kader van de activiteiten van de Europese Unie valt. Maar de kans dat op deze basis een directieve snel wordt aangenomen, blijft klein.

89) Het gaat over een zekere vorm van bescherming voor de “staatsburgers van een derde land of staatlozen, die hun land of hun regio van oorsprong hebben moeten verlaten, of die geëvacueerd werden (...), en van wie de terugkeer in stabiele en duurzame voorwaarden onmogelijk is wegens de situatie van dat land, en die eventueel kunnen vallen onder het artikel 1A van de conventie van Genève of andere internationale of nationale instrumenten van internationale bescherming (...)” CIRE, op.cit., p.8.

90) Ibid., p.11.

91) Ibid., p.8.

92) EU Logos Athena, op.cit., p.54.

93) <https://www.nanseninitiative.org/global-consultations/>

94) *The Agenda for the Protection of Cross-Border Displaced Persons in the Context of Disasters and Climate Change*, Initiatief Nansen, 2015.

95) <https://www.nanseninitiative.org/global-consultations/>

- *De Verenigde Staten* hebben in 1990 een *Statuut van tijdelijke bescherming* aangenomen, een benadering vanuit een negatief oogpunt. Dit Statuut wordt toegepast wanneer een staat zich in de onmogelijkheid bevindt zijn burgers te beschermen na een extreme meteorologische gebeurtenis die de levensomstandigheden in deze staat, "op een substantiële maar tijdelijke manier verstoort". Het laat het binnenkomen van nieuwe migranten niet toe, maar de burgers van die staat die zich op Amerikaans grondgebied bevinden, met of zonder geldige papieren, kunnen niet meer naar hun land van herkomst teruggestuurd worden totdat de situatie zich heeft hersteld, dit is bv. het geval voor burgers uit Honduras, Nicaragua, El Salvador, Haïti, Somalië, Zuid-Soedan en Syrië.

- In *Afrika* werd in 2009 de *Conventie van Kampala* – Conventie van de Afrikaanse Unie over de bescherming van en de hulpverlening aan ontheemden in Afrika – aangenomen door de Afrikaanse Unie. Ze trad in werking in 2012. Het gaat hier om het eerste internationaal verdrag dat werd aangenomen op continentaal niveau en dat gaat over de bescherming van en de hulp aan ontheemden binnen hun eigen land. Het is een juridisch instrument dat de Afrikaanse Staten verplicht de verplaatste personen na een natuurramp of bv. een gewapend conflict te helpen. Dat houdt dus ook de verstoringen veroorzaakt door de klimaatverandering in. Het is echter gemakkelijker de Conventie toe te passen in het geval van plotse klimaatincidenten dan in de gevallen van een tragere degradatie van het leefmilieu.

- Bepaalde landen volgen een *politiek van het faciliteren van de economische migraties* onder de vorm van tijdelijke migraties van werknemers, om tegemoet te komen aan staten die getroffen worden door de degradatie van het milieu.

Voorbeeld 1: Er bestaan meerdere migratieakkoorden tussen Tuvalu en Nieuw-Zeeland: een programma van familiale hereniging, een programma van seizoenmigratie (voor de land- en tuinbouwsector), en ten slotte een programma van migratie volgens quota, de *Pacific Access Category*. In dat programma beschikt Tuvalu over een quotum van 75 migranten, dat trouwens niet elk jaar wordt ingevuld. De migranten moeten aan heel strenge voorwaarden voldoen voor ze naar Nieuw-Zeeland kunnen vertrekken: ze moeten het Engels beheersen, beschikken over een jobaanbieding ter plaatse en medische testen ondergaan.⁹⁶

Voorbeeld 2: Er bestaat een programma van circulaire en tijdelijke migratie tussen Spanje en, o.a. Colombia⁹⁷. Dit programma kwam er om een tekort aan werknemers op te vangen voor de fruitoogst in Catalonië. Het bestaat hierin dat de arbeiders voor zes tot negen maanden aangenomen worden om zo het tekort aan tijdelijke werkrachten op te vangen. Onder hen vindt men ook verplaatste personen en personen uit regio's waar het risico op een natuurramp zeer hoog is.

96) GEMENNE François, *Une analyse empirique des déterminants des processus migratoires entre Tuvalu et la Nouvelle-Zélande*, sur L'Encyclopédie du Développement Durable.

Cf. <http://encyclopedie-dd.org/encyclopedie/droits-et-inegalites/une-analyse-empirique-des.html>

97) "It is based on the Temporary and Circular Labour Migration (TCLM) plan that the Spanish trade union, Unión de Pagesos (UP) and its foundation, the Fundación Agricultores Solidarios (FAS) started nine years ago to solve a shortage of workers for harvesting fruits in Catalonia. Managed by UP-FAS, the plan consists of hiring labour migrants from Colombia, Morocco and Romania for six to nine months to meet the temporary demand. Following this work, labour migrants return to their own countries, with the possibility of being hired again for a new harvest during the following season." OIM, *Enhancing Development in Colombia through temporary and circular labour migration to Spain*, Cf. <http://www.iom.int/photo-stories/enhancing-development-colombia-through-temporary-and-circular-labour-migration-spain>

3.3.3. Zowel een politiek als een juridisch vraagstuk

Het creëren van een specifiek statuut is niet veel waard zonder een nationaal beleid dat kan anticiperen en de betrokken bevolkingsgroepen beschermen. De wijze waarop men de milieumigraties benadert zou moeten veranderen: de migraties zouden gepland kunnen worden en beschouwd als een echte aanpassingsstrategie voor de toekomst.⁹⁸

De Belgische vzw CIRE - *Coördinatie en initiatieven voor de vluchtelingen en de vreemdelingen* denkt in dezelfde richting en vindt de kwestie van de milieumigraties niet louter juridisch. “Het juridisch instrument is geen doel op zich. Men ziet immers dat men met alle beschermingsinstrumenten alleen maar een categorisatie maakt en nog meer mensen elke bescherming weigert. Het recht is altijd een politiek instrument want zijn toepassing hangt af van goede wil.(...) Als men het voorbeeld van Europa neemt, stelt men vast dat naarmate er een Europese asielpolitiek werd ontwikkeld (...) het aantal asielaanvragers drastisch is gedaald”⁹⁹.

Mali © Greet Verellen

98) GEMENNE François, *Migration, a possible adaptation strategy ?*, in Synthèses, IDDRI. Sciences Po, 10 juin 2010, n°3. Cf. http://www.iddri.org/Publications/Collections/Syntheses/Sy_1003_Gemenne_Migration.pdf.

99) CIRE, op.cit., p.20.

4. Aanbevelingen

Onze aanbevelingen vormen drie categorieën en zijn bedoeld voor de internationale en nationale politieke beslissingsnemers.

4.1. DE NOODZAAK OM TE MIGREREN VERMINDEREN DOOR DE AANPASSINGSPROGRAMMA'S TE STEUNEN EN DE NATUURLIJKE RIJKDOMMEN TE BESCHERMEN

De doelstellingen van het [Akkoord van Parijs](#) respecteren en een ambitieuze internationale klimaatpolitiek verzekeren. Investeren in adaptatie om de kwetsbaarheid van de meest blootgestelde personen te verminderen en hun weerbaarheid te verhogen. De versterking van capaciteiten, de overdracht van technologie en kennis aanmoedigen.

- De uitvoering ondersteunen van de adaptatieplannen (*National Action Plans for Adaptation, NAPA*) en de Strategische Documenten voor Vermindering van de Armoede (*Poverty Reduction Strategy Papers, PRSP*) van landen in ontwikkeling. Daartoe moeten de ontwikkelde landen hun engagement inzake het budget voor ontwikkelings samenwerking en klimaatfinanciering (nieuw en additioneel) nakomen. Van de klimaatfinanciering moet 50% naar adaptatieprogramma's gaan.
- Ontwikkelingsprogramma's uitwerken gebaseerd op de praktische en lokale kennis van de inlandse bevolking en die kennis bewaren door ze door te geven aan andere gemeenschappen.
- Investeren in de plaatsing van systemen voor vroegtijdige waarschuwing in de landen die het meest kwetsbaar zijn, om hen weerbaarder te maken in noodsituaties.
- Integraal waterbeheer (IWB) promoten in de meest kwetsbare landen door zich te focussen op een rationeel watergebruik om droge periodes te overbruggen en acties te ondernemen om overstromingen te voorkomen in te natte periodes.
- Een geïntegreerd beheer van de bodemvruchtbaarheid promoten met als doel het behouden of verbeteren van de bodemvruchtbaarheid.
- Nieuwe landbouwmethodes, nieuwe irrigatiemethodes en/of meer performante en/of beter aan het veranderend klimaat aangepaste nieuwe teelten promoten.

4.2 DE MILIEUMIGRANTEN BEGELEIDEN ¹⁰⁰

Het Klimaatakkoord van Parijs erkent de migranten als een kwetsbare groep. Een *Task Force*, gevormd in de schoot van de huidige *Warschau International Mechanism for Loss and Damage* (WIM), ontwikkelt aanbevelingen voor een geïntegreerde benadering met als doel klimaatverplaatsingen te voorkomen, te beperken en te beheren (*Decision 1/CP.21,50*). Terwijl de huidige migratiepolitiek voornamelijk gebaseerd is op terugkeer en op de sluiting van de grenzen, moeten er dringend legale en veilige migratiekanalen voorzien worden, in het bijzonder voor de personen die op de vlucht zijn wegens de klimaatverandering of de problemen die eruit voortvloeien.

- Werken aan een transparante, veilige en legale toegangsweg voor de migratie zoals verklaard in de Agenda voor Duurzame Ontwikkeling 2030.
- De capaciteiten van de plaatselijke overheden versterken in het beheer van de interne verplaatsingen. De projecten van internationale organisaties ondersteunen die de lokale overheden in de getroffen gebieden bijstaan.
- Een ambitieuze houding behouden in de onderhandelingen over de WIM en vooral de *Task Force* over de milieumigranten:
 - Ervoor zorgen dat de stem van de meest kwetsbare landen wordt gehoord en dat ze voldoende doorweegt tegenover de grote wereldeconomieën (een discours *over* de migranten vervangen door een discours *van* de migranten).
 - Samenwerken met de mensen op het terrein: de organisaties die werken met de personen en de gemeenschappen die het risico lopen ontheemd te geraken.
 - Ervoor zorgen dat de groepen en initiatieven die reeds bestaan hun expertise kunnen delen, zoals de OIM of het Initiatief Nansen.

De Beschermingsagenda van het Initiatief Nansen¹⁰¹ bepaalde 3 prioriteiten:

1. **Gegevens verzamelen en de kennis verbeteren** over de grensoverschrijdende verplaatsingen veroorzaakt door rampen¹⁰².
2. **De toepassing van de humanitaire beschermingsmaatregelen verbeteren**, namelijk door de aanpak te harmoniseren op een (sub-)regionaal niveau.
3. In het land van oorsprong het **beheer versterken van de risico's op verplaatsingen na een milieuramp**.

100) Deze aanbevelingen zijn overgenomen uit de 11.11.11, Briefingpaper *Klimaatvluchtelingen bestaan niet. Toch zijn miljoenen mensen op de vlucht voor het klimaat*, februari 2016, p.5-6.

101) Nansen Initiative : <http://www.flacso.edu.gt/wp-content/uploads/2015/10/Agenda1.pdf>, p.5-6.

102) François GEMENNE, interview in Libération.fr, op.cit. : "Toutes les régions ne sont pas également étudiées. Les chercheurs ont des contacts plus faciles avec certains pays : soit parce que le gouvernement est favorable à ces recherches, soit par effet d'entraînement, parce qu'il existe déjà des travaux sur cette région (cela donne une profondeur aux nouvelles études). Des programmes de recherche vont donner priorité à des pays plutôt que d'autres, beaucoup dépendent également des canaux de financement. La couverture médiatique peut jouer aussi. Et puis ça dépend aussi des conditions de sécurité [...]."

Het werk moet op drie niveaus gebeuren¹⁰³:

(Sub-)regionaal: de regionale organisaties zoals de Afrikaanse Unie, de Regionale Economische Gemeenschappen (REGs) of het Forum van de eilanden in de Stille Oceaan, zijn heel belangrijk. Op dit niveau kan men werken aan het proces van regionale consultaties over de migratie, aan de centra van risicobeheer van rampen, aan aanpassingsstrategieën aan de klimaatverandering, enz.

Nationaal: een officiële instantie creëren die de verschillende overheidstakken kan samenbrengen om een nationale planning te coördineren net als de reacties op grensoverschrijdende verplaatsingen veroorzaakt door een ramp.

Globaal: de internationale agentschappen en organisaties kunnen, naargelang hun mandaat en expertise, technisch advies, capaciteitsversterking en operationele ondersteuning bieden op (sub-)regionaal en nationaal niveau om te werken aan de drie bovenvermelde prioriteiten. Het is belangrijk een forum voor dialoog tussen de staten te behouden.

4.3 MIGRATIE ZIEN ALS EEN AANPASSINGSSTRATEGIE

De **geplande hervestiging** van bepaalde bevolkingsgroepen (zoals uit de regio's met sterke woestijnvorming) naar een andere locatie kan de betere aanpassingsstrategie blijken. Hierbij moet men rekening houden met de vrije wil van de betrokken bevolkingsgroepen, en mag men niet uit het oog te verliezen dat de migratie de kwetsbaarheid kan verhogen, voornamelijk van vrouwen en kinderen.

Ondersteuning en planning zijn belangrijk net als de **betrokkenheid en de medewerking van de getroffen personen** zodat de culturele waarden, de tradities, de gemeenschapsbanden niet worden verwaarloosd, en zodanig dat de personen toegang verkrijgen tot bestaansmiddelen, basisgezondheidszorg en huisvesting.

- Investeren in technieken die de migraties door het klimaat in kaart kunnen brengen.
- Een waardige migratie ondersteunen door de migranten te helpen in hun zoektocht naar ontwikkeling en hervestiging in hun land van oorsprong. Investeren in projecten van migraties voor ontwikkeling via programma's van circulaire migratie, studiebeurzen, enz.
- Een ambitieuze houding aannemen in de discussies binnen de *Warschau International Mechanism for Loss and Damage* (WIM) en de Task Force over de interne hervestigingen of de vestiging in het buitenland voor de bevolkingsgroepen die in gevaar verkeren.
- De diaspora ondersteunen door de geldtransferkosten te verminderen en het verkrijgen van een verblijfsvergunning te vergemakkelijken. Door geld of materiële steun te sturen, en/of door kennisoverdracht, kan de diaspora een belangrijke rol spelen in de heropbouw van fysieke en sociale infrastructuur na een conflict of een crisis, of in het opzetten van projecten die de gemeenschappen helpen om zich aan te passen aan de klimaatverandering.

103) Nansen Initiative: <http://www.flacso.edu.gt/wp-content/uploads/2015/10/Agenda1.pdf>, p.26.

Haïti © Dieter Telemans

alles begint met water
Protos ngo
Flamingostraat 36
9000 Gent
00 32 9 235 25 10
info@protos.ngo
www.protos.ngo

Met de steun van
DE BELGISCHE
ONTWIKKELINGSSAMENWERKING